

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Proces stávání se občanem v kontextu České
republiky**
Barbora Čapková

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Proces stávání se občanem v kontextu České
republiky**

Barbora Čapková

Vedoucí práce:

Mgr. Alena Pařízková Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

.....

Poděkování

Mé poděkování patří Mgr. Aleně Pařízkové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování této bakalářské práce věnovala.

Dále bych chtěla poděkovat všem mým konverzačním partnerům a partnerkám za jejich čas a spolupráci, bez kterých by nebylo možné tuto práci realizovat.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1 Formální občanství	3
2.1.1 Občanství vzhledem k legislativě – právní vymezení	3
2.1.2 Změny v legislativě	5
2.2 Neformální občanství	6
2.2.1 Proces neformálního občanství – integrace do společnosti	7
2.2.2 Strukturální a institucionální podmínky integrace	7
2.2.3 Faktory působící na integraci jedince do společnosti	8
2.2.4 „My“ a „ti druzí“.....	9
2.3 Koncept životních drah	12
3. METODOLOGICKÁ ČÁST	14
3.1 Metodologie	14
3.1.1 Participanti a participantky výzkumu.....	15
3.1.2 Sběr dat	16
3.1.3 Etické zásady	18
3.1.4 Způsob analýzy dat.....	19
3.2 Výsledky a interpretace dat	20
3.2.1 Vazby k češství	20
3.2.2 Byrokracie, úřady a legislativní procesy	22
3.2.2.1 Změna legislativy	25
3.2.3 Strukturální a institucionální nastavení	25
3.2.4 Genderové rozdíly.....	26
3.2.5 „Ti před námi“.....	28
4. ZÁVĚR	30
5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	33
6. PŘÍLOHY	37
7. RESUMÉ	40

1. ÚVOD

Státní občanství je důležitým atributem všech moderních států, neboť nemůže existovat státu bez občanů. Na status občana státu se váží práva i povinnosti, která každého do značné míry ovlivňují již od narození. Zvláštní situace pak nastává, pokud se někdo uchází o získání nového (nebo dalšího) státního občanství v jiné zemi, než je jeho rodná. Takový jedinec se pak musí podřídit celé řadě zákonů v novém státě, aby se domohl stejných práv jako jeho stávající občané. Celý proces občanství je ale daleko obsáhlejší a komplexnější než jen samotné formální nabytí občanství daného státu. V tomto ohledu vyvstane napovrch například otázka integrace tohoto jedince do společnosti a její kultury; problematika přijetí nového původně cizího jedince do společnosti členy stávajícími nebo otázka zda se nový člen opravdu cítí být občanem "svého nového státu" i skrze svou identitu. Je tedy třeba tento proces uchopit jak z jeho formální, tak i z jeho neformální stránky a stejně komplexně ho i zkoumat. Právě tyto myšlenky důležitosti komplexního pojmání občanství mne přivedly k výběru tématu mé práce.

Cílem mé bakalářské práce bude zjistit, jak probíhá proces stávání se občanem České republiky. Své bádání tedy budu soustředit na následující výzkumné otázky, které znějí: *Jak se liší subjektivní vnímání (i)migranta, (i)migrantky procesu získávání státního občanství od formální (legislativní) podoby tohoto procesu? Kde se legislativa rozchází s praxí a kde jsou nedostatky (pokud jsou) - nejen legislativní, ale i sociální? Jaké oblasti jsou v tomto komplexním procesu samotnými aktéry identifikovány jako důležité? V rámci této bakalářské práce bych ráda zachytila právě i ty oblasti, které působí na pocit zvnitřnělého přináležení nebo naopak budují pocit vyloučení a to v rámci jejich prožívání různými způsoby u lidí, které ale spojuje stejné formální občanství.*

Má bakalářská práce je strukturována do tří hlavních kapitol, přičemž první z nich tvoří teoretická část. Tuto první kapitolu rámuje tři podkapitoly, ve kterých představuji nejprve legislativní vymezení získávání občanství v českém kontextu, poté jeho neformální stránku a nakonec koncept životních

drah, který propojuje žité zkušenosti aktérů procesu občanství na všech jeho úrovních. V podkapitole o neformálním občanství jsou zmapována dosavadní zjištění z oblasti integrace podstatná pro kontext mé práce a to jak z českého, tak zahraničního prostředí.

V druhé, metodologické části, představuji výzkumný vzorek a objasňuji, důvod výběru právě Ukrajinských migrantů, kteří již získali občanství v České republice a jaké jsem pro volbu vhodných participantů specifikovala požadavky a proč. Taktéž je v této části uvedena volba metody sběru dat, způsob jejich analýzy a etické zásady, které byly a jsou nedílnou součástí celé mé práce.

Poslední, z mého pohledu nejdůležitější, část je tvořena interpretací dat. Tuto kapitolu dále strukturuji dle jednotlivých témat, která během narativních rozhovorů s participanty vyvstala jako klíčová v procesu stávání se občanem.

2. TEORETICKÁ ČÁST

Pro mou práci je podstatná komplexita, vzájemná propojenost a zároveň odlišnost formálního a neformálního občanství. Zatímco formální občanství odkazuje k vyloučení nebo začlenění z hlediska státního legislativního členství, neformální občanství odkazuje k sounáležitosti a pocitům bezpečí a domova. Zjednodušeně řečeno, formální část občanství je konstruována zejména skrze vymezení práv a povinností mezi jednotlivcem a státem, kdežto neformální část pokrývá integraci a tím i vnitřní prožívanou přináležitost daného jedince. (Yuval-Davis 2006)

2.1 Formální občanství

Formální občanství je v kontextu této práce podstatné z důvodu, že to, jakým způsobem je v dané době nastavena legislativa ovlivňuje možnosti a chování aktérů, kteří procházejí procesem stávání se občanem. Může mít do jisté míry vliv i na jejich integraci. Z formálního hlediska je možno hovořit o završení *procesu integrace cizince – migranta, který pobývá v České republice* (Trbola, Rákoczyová 2011: 130).

Jde o zacyklený a provázaný proces, o kterém se domnívám, že jej nelze v procesu stávání se občanem opomenout – podmínky, které určují náročnost získání občanství v daném státě mají vliv na práva, která s sebou nese občanská příslušnost ke státu a právě tato práva zase do jisté míry předurčují další procesy ve společnosti a začleňování do ní. Formální nabytí občanství pak může do značné míry znamenat výhody, nebo alespoň ulehčení situace v podobě minimalizací komplikací při administrativních záležitostech, získávání práce apod. (Kandalec, 2018)

2.1.1 Občanství vzhledem k legislativě – právní vymezení

V kontextu této práce je třeba definovat formální nabytí občanství České republiky a to konkrétně způsobem, který česká legislativa

kategorizuje jako "nabytí státního občanství České republiky *udělením*". V této části budu hovořit o aktuálním zákonu, který vstoupil v účinnost 1.1.2014.

Dle Ministerstva ČR se nedělá žádného (oficiálního, zákonného) rozdílu mezi občanem, který českého občanství nabyt udělením a občanem, který jej získal narozením. (MV ČR 2013a)

V samotném začátku zmíněného zákona jsou stanoveny podmínky, za kterých lze občanství udělit. Jedná se o taxativní podmínky, které je nutné splnit. Taxativní podmínky zahrnují nutnou délku trvalého pobytu, v případě občanů mimo Evropskou unii jde o minimum pěti let trvalého pobytu¹ na území České republiky nebo alespoň trvalý pobyt a deset let oprávněného pobytu. Občané Evropské unie, Švýcarska nebo států, které jsou členy Dohody o evropském hospodářském prostoru, mají tuto dobu zkrácenou na tři roky trvalého pobytu. (MV ČR 2013b)

Posuzuje se taktéž integrace žadatele/k do společnosti a to zejména uplatnění na pracovním trhu, intenzita a počet rodinných vazeb na občany a jiné trvale žijící osoby na území České republiky a sociální integrace. (MV ČR 2013a)

Z předpokladu, že znalost českého jazyka je základní podmínkou pro úspěšnou integraci vychází nutnost prokázat znalost českého jazyka formou testu². Za splněnou se tato podmínka dá také považovat pokud jedinec absolvoval alespoň tři roky školní docházky (ZŠ, SŠ nebo VŠ), kde byl český jazyk vyučovacím jazykem. Stejná výjimka platí i u povinnosti prokázání znalosti českých reálií z oblasti historie, zeměpisu a společensko-kulturních oblastí. (MV ČR 2013a)

Žadatel o občanství musí prokázat, že v předchozích třech letech před podáním žádosti nikterak neporušil závažným způsobem povinnosti vyplývající z právních předpisů České republiky, neporušil vyživovací

¹ Přičemž k uznání trvalého pobytu je požadován předchozí alespoň pětiletý legální pobyt na území ČR (dle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky).

² Vypracovává MŠMT ČR dle vzoru rámce Rady Evropy; požadována je úroveň B1 tohoto rámce. (MŠMT č. 433/2013 Sb.) (MŠMT 2013)

povinnost k dítěti, které má trvalý pobyt na území ČR a bez vážných důvodů nezatěžoval sociální systém podpory České republiky. (MV ČR 2013b)

2.1.2 Změny v legislativě

Z důvodu, že moji participantů a participantky nabyli českého občanství v různých obdobích, považuji za podstatné uvést podmínky, které byly součástí legislativy v době, kdy byly podány jejich žádosti. Poslední úpravy zákona vyšly v účinnost 1.1.2014 a aktuální legislativní vymezení je tedy již uvedeno v předchozí kapitole; nicméně, vzhledem k procesu získávání občanství jde o relativně nové podmínky a budu se proto nyní věnovat odlišnostem v zákoně předchozím.

Podstatnou změnou v legislativě je nová možnost dvojího či vícečetného občanství. Před rokem 2014 tedy bylo nutné, aby jedinec prokázal pozbytí svého dosavadního státního občanství (MV ČR 2013a).

Aktualizována byla také podmínka, která stanovuje i alternativu na zmíněný pěti případně tříletý trvalý pobyt a to tak, že stačí 10 let oprávněného pobytu a k tomu trvalý pobyt jako takový – v tomto ohledu se zákon zdá být benevolentnější. Nicméně, byla zpřísněna zkouška z českého jazyka. Před rokem 2014 nemuseli žadatelé prokazovat znalosti ústavního systému, českých symbolů „*základní orientaci v kulturně-společenských, zeměpisných a historických reáliích České republiky*” (MV ČR 2013a).

V publikacích o integraci cizinců v České republice vydaných před rokem 2014 se lze také dočíst, že Ministerstvo vnitra posuzovalo i řadu dalších podmínek, které v zákoně ale nebyly uvedeny – tyto podmínky byly novelizací do zákona zahrnuty a jsou jeho plnou součástí. Jedná se především o *nezávislost na sociálním systému, transparentnost příjmů aj.* Posun taktéž nastal v upuštění od tzv. „*Zásady jednotného státního občanství*” - „*pokud jeden člen rodiny nesplňuje podmínky, žádost bývá zamítnuta celé rodině*” (Trbola, Rákoczyová eds. 2011: 133).

2.2 Neformální občanství

Jak již bylo zmíněno, celý proces o kterém pojednává tato práce nezahrnuje pouze právní nabývání občanství, ale ze sociologického hlediska je zajímavé i neformální stávání se občanem. V následujících odstavcích právě o něm budu hovořit.

V případě, že došlo k získání státního občanství formální cestou, nemusí být nutně celý proces stávání se občanem ukončen – o tom dále skrze proces neformálního občanství – integraci. Stejně tak člověk, který ještě nezískal občanství formální cestou se i tak může cítit jako občan daného státu – prohlašovat o sobě "Já jsem Čech" i přestože má v občanském průkazu něco jiného.

Neformálního občanství odkazuje k pocitům sounáležitosti a patření. Dle Fenster (2004) je podstatná právě osobní rovina přináležení a to zejména pocity bezpečí, pohodlí a oddanosti. Budování sounáležitosti nutně nevyžaduje fyzickou přítomnost v tom smyslu, že neformální občanství nemusí odpovídat stejnému místu jako formální občanství. Takový vztah tedy může být vytvořen (nebo přetrvávat) k místu, které jedinec již opustil. (Fenster 2006, Fenster 1996).

Prabhat (2018) stejně tak upozorňuje, že existují různé stupně sounáležitosti, které nutně nemusí korespondovat s právním statutem občana. Zároveň také platí, že je možné mít legální status občana a současně být "ten vyloučený" - neprožívat hlubší pocit sounáležitosti. (Prabhat 2018)

Na to, do jaké míry se jedinec cítí být občanem státu má vliv celá řada faktorů a okolností. Jde o cítění jedince a jeho zvnitřnění "nové" státní příslušnosti, o to, jak daný proces interpretuje a jak o jednotlivých procesech hovoří. Nicméně na zvnitřnělé pocity patření nebo naopak nepatření má samozřejmě také vliv i samotná politika občanství a to, jak jsou formální procesy v daném státě nastaveny. Jde tedy také o vzájemnou propojenost formálních institucionálních i symbolických dimenzí občanství. (Crowley in Geddes, Favell 1999)

2.2.1 Proces neformálního občanství – integrace do společnosti

Pokud pojednáváme o integraci jakožto procesu neformálního občanství jedince, myslí se tím především osobní rovina daného jednotlivce, která je v rovnováze a souladu s požadavky a očekáváním většinové společnosti. Hoffmann-Nowotny hovoří také o účasti na hodnotách majoritní populace a společenské participaci. (Hoffmann-Nowotny in Kohlbacher, Mayer, Reeger 2001)

Podstatu procesu lze charakterizovat také jako akceptování a přizpůsobování se hodnotám většinové společnosti, nicméně by nikdy nemělo jít pouze o záležitost samotného uchazeče o občanství – podstatnou roli hraje taktéž majorita a její otevřenost vůči jiným národnostním skupinám. (Kuchař, Balek 2011)

Ve vztahu integrace jedince a majority může nastat splynutí ve smyslu značné podobnosti až stejnosti, kdy jde spíše o jakési dokonalé splynutí a snaha je převážně jednostranná, kdy dochází k upuštění od hodnot původních a ztotožnění se s dominantní kulturou. V takovém případě začlenění pak pojednáváme o asimilaci. (Leontiyeva, Vávra 2009; Šišková 2001)

2.2.2 Strukturální a institucionální podmínky integrace

Na integraci jedince do dané společnosti a jeho pocit sounáležení se podílí mnoho aspektů – od formálních legislativních podmínek až přes ty více "abstraktní" jako jsou podmínky strukturální. Již zmíněný příspěvek Josefa Kohlbachera, Very Mayer a Ursuly Reeger se v jednom z bodů výzkumu soustředí právě na strukturální podmínky, které mohou buď podporovat, nebo naopak ztěžovat integraci přistěhovalců (Kohlbacher, Mayer, Reeger 2001: 124). V tomto případě jde o výzkum z Rakouska a autoři konstatují, že získávání občanství je v Rakousku důležitým a často posledním krokem k integraci. „*Kulturní odcizenost, ztráta identity a sociální marginalizace jsou příznačné pro individuální situaci jednotlivých migrantů*“ (Kohlbacher, Mayer,

Reeger 2001: 123). Upozorňují tím právě na onu problematiku toho, že se nelze soustředit pouze na formální stránku procesu stávání se občanem a je třeba jít více do hloubky, v jejich případě skrze měřítko kulturní integrace a zkoumání institucionální otevřenosti novým přistěhovalcům. Odhalena je celá řada strukturálních problémů, které způsobují vyčleňování přistěhovalců a ztížení jejich integrace. Je to například oblast bytového trhu³, pracovního trhu⁴ a politické participace. Přistěhovalci tedy nejsou integrováni do tzv. *přijímající společnosti*. (Kohlbacher, Mayer, Reeger 2001) Během rozhovorů s participanty bych se tedy ráda také dotkla podobných strukturálních a institucionálních oblastí a pokusila se z jejich narací odhalit jaké s nimi mají zkušenosti případně rozklíčovat další problémové oblasti, které oni sami vnímají a interpretují je.

Otevřenost státu v otázkách integrace a tedy vnější podmínky pro přistěhovalce, mezi které patří právě strukturální a institucionální nastavení považuji za důležitý aspekt celého procesu stávání se občanem, který není možné ignorovat. Právě na lepší budoucnost v principech otevřenosti a spolupráce státu upozorňuje také například Drbohlav – marginalizace a separace cizinců nemůže vést k přijetí ze strany majority; navíc by se stát ignorací integračního modelu připravoval o vlastní ekonomický rozvoj. (Drbohlav in Šišková 2001:23-30)

2.2.3 Faktory působící na integraci jedince do společnosti

Několik dalších autorů (např. Leontiyeva, Vávra 2009, ...) zmiňuje řadu základních faktorů u kterých obecně platí, že jedinci, kteří jimi disponují, se lépe a snadněji integrují do společnosti, a to jak na formální, tak i neformální úrovni. Obecně se jedná hlavně o vzdělání a výši příjmů. Tento proces je oboustranný a ve valné většině případů platí, že jedinci s vyšším vzděláním a vyššími příjmy se lépe integrují, a to i proto, že je jednak sama společnost

³ Nepřístupnost bytů migrantům, vysoká míra znevýhodnění při přidělování bytů soukromými vlastníky; vysoké ceny apod. (Kohlbacher, Mayer, Reeger 2001: 147-149)

⁴ Prekarizace, sekundární trh a strach ze ztráty oprávněného pobytu při dlouhodobé nezaměstnanosti (tamtéž: 145)

lépe přijímá a také oni sami lépe zvládají mnohdy složitost a náročnost celé situace přizpůsobování se na nové prostředí. Z formálního hlediska je pro takto zvýhodněné jedince také "úřednická mašinerie" lépe zvladatelná a snáze se v ní orientují. (Vávra 2009)

Opomenout nelze ani vliv jazyka – opět z obou perspektiv – jak orientace cizince v "novém" prostředí, tak jeho lepší přijetí majoritou. Vzhledem k výzkumům CVVM se ukazuje, že Češi trvale považují za nejpodstatnější v integraci cizinců ovládnutí českého jazyka a s podobně velkou prioritou také to, zda-li zde jedinec pracuje. Dle Leontiyevy a Vávry (2009) není v českém kontextu příliš oceňována kulturní diverzita (opřeno o výzkumy CVVM⁵) a Češi pravděpodobně upřednostňují spíše asimilační model integrace cizinců, než-li multikulturní soužití.

2.2.4 "My" a "ti druzí"

Integrace není jen věcí integrujících se jedinců a jejich osobnostních schopností začleňovat se – je to i věcí prostředí (společnosti), do kterého je jedinec začleňován (Dymeš in Iljuk 2011; Castles Davidson 2005). Protože při integraci stále pojednáváme o vnitřním pocitu sounáležitosti, bez rozporu s hodnotami majoritní populace, pozitivně hodnocené soužití jakožto výsledek nejen začleňujícího se jedince, ale i otevřenosti většinové populace. (Dymeš in Iljuk 2011) Bez takovéto vzájemné spolupráce by k zvnitřnělému stavu přináležení bylo velmi obtížné dojít, pokud by majorita dávala najevo jedinci, že do celku nepatří.

Autoři Stephen Castles a Alastair Davidson (2005) se zabývají otázkou integrace v rámci občanství. Situace je problematizována a čelí změnám vlivem globalizace a migrace. Ideál rovnosti v občanství již neplatí. Tato sféra již není formována pouze mocenskými vztahy (politickou a ekonomickou mocenskou nerovností uvnitř státu), ale výrazně zasahují právě i globální

⁵ Např. Výzkum CVVM březen 2008 - přes 61% respondentů uvedlo, že by se měli cizinci co nejvíce přizpůsobit našim zvyklostem. Oproti tomu pouhá 3,3% zastávají názor, že by měli žít dle svých zvyklostí. (CVVM in Leontiyeva, Vávra 2009: 78)

aspekty. Autoři hovoří nejen o inkluzi “cizího/jiného” dovnitř, ale i o samotné skupině, do které je začleňováno. Upozorňují na konstrukt tzv. “druhého” (tj. cizince), který je utvářen skrze odlišování a rasizování menšin od hlavního proudu a to i uvnitř vlastní populace. (Castles, Davidson 2005)

Castles a Davidson argumentují, že globalizace spustila migrační pohyb lidí přes hranice států a tím narůstá kulturní odlišnost (uvnitř jednotlivých států). Právě také díky tomu je rozdíl mezi legislativní – politickou státní příslušností a *kulturní příslušností* k určitému státu. (Castles Davidson 2005)

Problematizována je situace, kdy v současné globalizované době (Hall (2006) hovoří zejména o době po 9/11) jsou cizinci vnímáni jako hrozba a skrze koncept “druhého/cizího” označeni za nebezpečné. Z čehož vyplývají další nerovnosti a marginalizace cizinců. Migranté jsou pak v důsledku vnímání jako hrozba politické a kulturní komunity, soudržnosti a identity. (Hall in Yuval-Davis 2006: 213)

Majoritní skupiny distancují “ty druhé” za pomoci ekonomického, politického i společenského jednání, které vytváří jasné hranice mezi tím, kdo jsme “my” a kdo “oni”. Distance těchto skupin je pak ospravedlňována údajnou “přirozenou” odlišností minorit. (Castles, Davidson 2005)

Domnívám se, že za zmínku stojí také další z myšlenek Castlese a Davidsona – a sice, že nacionalita je právě to, čeho se dnes “zuby-nehty” držíme a právě i samotné občanství tomu do značné míry odpovídá (Castles, Davidson 2005). Dokazuje to i samotná česká legislativa, která je toho ukázkovým příkladem – jde o celou řadu zkoušek, kterou nový občan musí splnit (jazyková zkouška, orientace v tradicích, zkouška ze státních symbolů, historie, ústavy a v případě ČR dříve i upuštění od původní národnosti apod.). Jedinec tím dokazuje výlučnost a hodnotu formální občanské příslušnosti k státu (při dřívějším upuštění od původní národnosti – loajalitu, oddanost k nové národnosti).

V tomto momentě bych ráda odbočila i k českému autorovi Pavlu Sitkovi (2014), který upozornil na pronikající xenofobní a rasistické tendence

do administrativních praktik při získávání českého státního občanství. Jde konkrétně o kritiku testových otázek „základních znalostí ústavního systému České republiky a základní orientace v kulturně-společenských, zeměpisných a historických reáliích České republiky” (Sitek 2014). V těchto otázkách se žadatelům “nenápadně” podstrkuje, jak by měl vypadat správný Čech. Cizinec by si pak měl osvojit identitu tohoto “správného Čecha”, který dodržuje všechny normy a hájí hodnoty. Takovýto ideální Čech se pak staví do opozice k cizinci. Na cizince to pak v důsledku vrhá špatné světlo a jsou na něj navázány stereotypní názory a předsudky. Sitek navazuje na Alainta Touraina, který tvrdí, že marginalizace cizinců je ospravedlňována jejich “přirozeností” (Tourain in Sitek 2014) a uvádí stereotypní xenofobní chování v českém kontextu jako příklad „*Cigán nepracuje a krade, má to v krvi*”, „*Ukáčko (Ukrajinec) je od přírody nebezpečný*”, „*Větvi (Vietnamci) se tyká, vždyť pracuje ve večerce.*” (Sitek 2014). Právě na ono odlišování a vymezování se je zde upozorňováno a praxe i z české legislativy odpovídá teorii a příkladům, o kterých hovoří Castles a Davidson (2005).

V českém kontextu by se taktéž dalo navázat výzkumem Blanky Tollarové, která si dala za cíl rozpoznat nežádoucí vlivy spojené s tím “být cizincem”. Touto problematikou se Tollarová (2009) zabývala ve své práci „*Praktické potíže cizinců v ČR*”. Zaměřila se na „*subjektivní pohled respondentů na formální struktury, se kterými přicházejí do kontaktu*” (Tollarová 2009: 1). V oblastech úřední administrativy, bydlení nebo zaměstnání (a to zejména ucházení se o něj) se pak tito aktéři dostávají do nepříjemných, diskriminačních situací v momentě, kdy je zjištěno, že “jde o cizince” (a to například (hlavně) na základě nedokonalé češtiny nebo fyziognomie). Praktické obtíže, se kterými se cizinci u nás potýkají vytvářejí pocit nespravedlnosti a utvářejí další hranice a vymezení “těch druhých”, které nikterak nepomáhají v jejich integraci – pocit distance a křivdy pravděpodobně nikdy nepovede k větší ochotě přizpůsobit se, nebo vědomí, že “jsem zde akceptován a tolerován, tak jak jsem”.

Kromě jiného také působí i vztah cílové země k zemi, ze které cizinec přichází. Do značné míry to jsou politické a globální vztahy obou zemí vzájemně, ale hlavně povědomí cílové společnosti a názory zde panující o národnosti cizince a s tím spojené předsudky a stereotypy. Taktéž Blanka Tollarová při svých rozhovorech s cizinci uvádí, že je jasně rozpoznatelné vědomí toho, že pokud mluví například Američan nebo Angličan špatně česky, nesetkává se to se stejnou reakcí jako když Rus nebo Ukrajinec mluví sice dobře česky, ale s ruským/ukrajinským přízvukem. Autorka zde reflektuje, že naše majoritní společnost obecně hůře reaguje na “cizince z Východu” - a to hlavně na Ukrajince a Rusy. (Tollarová 2009) Předsudky ve společnosti budou v jedincích vyvolávat pocit “nepatření” i v případě, že by oficiálně, legislativně patřili do daného státu stejně jako občané v něm narození.

Na myšlenku důležitosti vztahu cílové země a země původu upozorňuje Abu El-Haj (2015), která nabízí vhodný výzkumný koncept, jak na problematiku občanství nahlížet a zkoumat ji. Pohlíží na občanství jakožto žitou zkušenost, která je ovlivňována společenským, kulturním a politickým přináležením aktérů. Pozornost je taktéž kladena na školu, která je právě tím prostorem, kde se aktéři střetávají s hlavním diskurzem toho, co to znamená být pravý Američan. V těchto myšlenkách se odráží i problematika podobná té, které se taktéž hodlám v této práci dotknout – a sice, jaká je komplexnost příslušnosti/sounáležení (výše jako neformální občanství) a (formálního) občanství. Mládež ze zmíněné studie je rasizována skrze perspektivu a každodenní praktiky nacionalismu, který se odráží v konceptu občanství tak, jak byl/je pojímán v Americe po 9.září. (Abu El-Haj 2015)

2.3 Koncept životních drah

Protože se v mé práci jedná o studium jedinců v jejich sociálním kontextu, využiji koncept životních drah, který pomůže propojit biografii těchto jedinců, sociální strukturu ve které se nacházejí, sociální změny i historický kontext doby. V tomto konceptu se propojují jednotlivé role, události a jejich

načasování a případně vzájemná komplexita. V následujících řádcích se pokusím tento koncept představit a během rozhovorů a jejich analýze se budu soustředit právě na již zmíněnou komplexnost a zahrnutí co nejvíce okolností, které proces stávání se občanem a jeho prožívání mohli ovlivnit.

Životní dráhy rozpracoval Glen H. Elder (1998) a nabízí jejich základní rámec a orientaci spočívající v následujících bodech: *historický čas a místo, životní načasování, spojené nebo vzájemně závislé životy a lidské jednání (agency)* (Elder 1998: 4). Souhrnně řečeno je tedy třeba brát v potaz historický kontext, který je dále ovlivňován ostatními událostmi v životě aktéra a nemusí tedy nutně působit stejně na všechny; zároveň také načasování v životech jednotlivců, které s sebou také nese odlišné důsledky v závislosti na věku, období a době, ve kterém se udály; dále co se týče spojených nebo vzájemně závislých životů, nejde o nic jiného, než dobře známou nejen sociologickou poučku, že jedinec nikdy není sám o sobě a nežije izolovaně, nýbrž ve vztazích, které jsou opět zaneseny do dalších kontextů přičemž i samotné *agency* - jednání je ovlivňováno a utvářeno v rámci těchto kontextů a okolností. (Elder 1998; Elder, Shanahan, Jennings 2014)

Koncept životních drah napomůže pochopit komplexnost procesu stávání se občanem. Životy jedinců jsou formovány skrze různé vlivy času, kontextu, rodiny a významy, které jedinci těmto vlivům a okolnostem přiřkládají. (Bengtson, Allen 2009) Jak sami autoři předkládají, podstatné pro „*analýzu vývoje a změny jsou sociální významy aplikované aktéry na životní události, individuální rozvoj a rozvoj vztahů v čase*” (Bengtson, Allen 2009: 470).

Stejně tak je zde možnost propojení všech těchto vlivů na proces stávání se občanem – jak se životní dráhy a různá očekávání promítají do životního běhu jedince, jaká byla úskalí, která mohla odradit nebo naopak přispět k pocitu “občanství”, jaký vliv na to má společnost. Pojítkem může být také institucionální charakter, který je do jisté míry příznačný jak pro životní dráhy jedinců, tak pro občanství. Z formálního hlediska občanství může mít

vliv zmíněná změna legislativy – na kterou se opět váží další procesy měnící kontext jedince.

3. METODOLOGICKÁ ČÁST

Jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, mým cílem bylo zjistit, jak probíhá proces stávání se občanem České republiky, přičemž nejde pouze o formální nabytí občanství, ale primárně o perspektivu aktéra, který se tohoto procesu účastní. K dosažení výzkumného cíle jsem se soustředila na hlavní výzkumnou otázku: *Jak se liší subjektivní vnímání (i)migranta, (i)migrantky procesu stávání se občanem od formální (legislativní) podoby tohoto procesu? Kde se legislativa rozchází z praxí a kde jsou nedostatky (pokud jsou) - nejen legislativní, ale i sociální? Jaké oblasti jsou v tomto komplexním procesu samotnými aktéry identifikovány jako důležité?* Zaměřila jsem se na každodenní žité zkušenosti týkající se tohoto procesu a taktéž úskalí, se kterými se cizinci v našem prostředí setkávají.

3.1 Metodologie

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní metodologii, protože mi jde zejména o pochopení toho, jak je nahlížen a interpretován daný proces samotnými aktéry. Snaha tedy byla soustředěna na hlubší vhled do tématu, podstatu životní zkušenosti a zohlednění subjektivního vnímání situace aktéra.

Zdrojem primárních dat pro práci byly kvalitativní narativní rozhovory, díky kterým je možné zachytit jedinečnou perspektivu sociálního aktéra a jeho subjektivní zkušenost. Tento typ rozhovoru umožní zachytit přesně takovou zkušenost aktéra celostněji a jako konzistentní příběh. Narativní přístup umožní „*postihnout předmět studia v jeho přirozeném sociálním kontextu*” (Hájek, Havlík, Nekvapil 2012: 200). Právě toho jsem se snažila docílit – zachytit celý proces od samého začátku až dokonce (pokud již byl ukončen), ne se pouze omezit na schéma jasně strukturovaného rozhovoru typu

“otázka-odpověď”. Narativní přístup a jeho podstata je výborným rámcem pro mé zkoumání – do značné míry umožní zahrnout koncept životních drah, která taktéž klade důraz na procesualitu a konstituování životních událostí. (Hájek, Havlík, Nekvapil 2012: 200-202)

Při narativních rozhovorech jsem se pokusila o to, aby participanti hovořili o svém příběhu co nejsamostatněji a komplexita jejich rozhovorů byla co nejméně narušena, abych tak mohla následně analyzovat jejich interpretace v takových souvislostech, o kterých sami vypovídali. Pokusila jsem se, aby mé další otázky během rozhovoru směřovaly k oblastem, které již participant zmínil a bylo tak možné je pouze dále rozvinout, nebo aby mé dotazy byly co nejobecnější a mohla se tak otevřít nová, další témata, kterých se narátor prozatím nedotkl. Okruhy, na které jsem se dále při rozhovoru soustředila byly částečně zmíněny v teoretické části práce (šlo např. o: struktury, instituce, praktické obtíže v rámci integrace a praktického žití, ...); další případné oblasti, které vyplynuly z rozhovorů budou uvedeny dále.

3.1.1 Participanti a participantky výzkumu

Při definování vhodného participanta jsem zvolila následující požadavky: respondenty jsou lidé ukrajinské národnosti⁶. Přibližně polovina participantů (4 z 9) je zastoupena těmi, kteří státní občanství získali (nebo o něj žádali) před 1.1.2014, kdy nabyla účinnosti již zmíněná změna Zákona o státním občanství České republiky (Zákon č.186/2013 Sb.) a polovina participantů je zastoupena těmi, kteří o občanství žádali (nebo jej získali) až po změně zmíněného zákona. Ukrajinci byli vybráni jako cílová skupina z toho důvodu, že dle statistik ČSÚ tvoří nejpočetnější skupinu cizinců na území ČR, zároveň tvoří i nejpočetnější skupinu získaných státních občanství ČR (za rok 2015-2016). (ČSÚ 2017: 56)

Věk, pohlaví ani socioekonomický status při výběru nehrál dominantní roli, nicméně jsem se snažila v rámci možností o co nejrozmanitější vzorek

⁶ Rození s Ukrajinskou národností, kteří migrovali do České republiky a nyní je jejich oficiální státní příslušnost česká nebo v případě dvojího či vícečetného občanství česká a ukrajinská.

respondentů. Ve finálním vzorku tak je v obou polovinách respondentů (kritérium legislativní změny po změně a před ní) polovina žen (2:2), polovina mužů (2:3), jejich věk se pohybuje od 28 do 65 let a jejich zaměstnání i dosažené vzdělání jsou různorodá (vzdělání a věk budou uvedeny v přehledových tabulkách; dosavadní délka českého občanství v závorkách u citací z narativních rozhovorů).

Respondenty jsem kontaktovala skrze sociální sítě, telefonicky i osobně. V mém případě nešlo o hlavního gatekeepera, který by mne dovedl k většině respondentů ale o kontakty, ke kterým jsem měla přístup díky studiu (výuka ruského jazyka), zaměstnání (zákazníci v kavárně; kontakty spolupracovníka), kontakty na doporučení v rámci pomoci od přátel a rodiny a náhodné setkání na přednášce.

Výzkumný vzorek celkem čítá 9 participantů. Z toho 4, kteří získali občanství až po změně zákona a 5, kteří jej získali před jeho změnou.

3.1.2 Sběr dat

Data byla sebrána pomocí již zmíněných narativních rozhovorů, které probíhaly převážně v kavárnách. Jeden z rozhovorů byl uskutečněn skrze videohovor (Skype) kvůli neplánované cestě jedné z respondentek na Ukrajinu. Mírné odlišnosti od rozhovorů, které probíhaly “tváří v tvář” jsem si vědoma. Nicméně respondentka komunikovala přes online videohovor Skype a na všechny otázky odpovídala spontánně, ihned v reálném čase přímo v návaznosti na mé otázky, stejně jako ostatní konverzační partneři, tudíž se domnívám, že by data neměla být touto odlišností nijak zkreslena.

Rozhovory byly nahrávány se souhlasem všech participantů a chráněny etickými zásadami (viz.dále Etické zásady). Během rozhovorů jsem si taktéž vedla zápisník, do kterého jsem zejména v průběhu úvodní fáze rozhovoru zaznamenávala okruhy, které bych s konverzačními partnery a partnerkami ráda ještě probrala, případně také zajímavé podněty, které nebyly obsaženy v nastudované literatuře. Veškerá kvalitativní data jsem tedy získala v rámci jednoho rozhovoru s každým z respondentů, přičemž všichni

participanti měli možnost mne kontaktovat v případě, že by měli zájem k tématu ještě dále hovořit.

Většina rozhovorů trvala kolem hodiny a měla jsem to štěstí, že konverzační partneři/ky byli velmi otevření a nebáli se reflektovat žádné z témat, na které jsem se zeptala. Rozhovory s mladší částí participantů trvaly zpravidla kratší dobu, což mohlo být zapříčiněno kratší délkou jejich “životního příběhu” nebo také tím, že častěji odpovídali rovnou k věci a nezmiňovali příliš okolností, které se netýkaly mých okruhů otázek, jako tomu bylo u starších konverzačních partnerů.

Vzhledem k tomu, že konverzační partneři jsou v České republice již dlouhou dobu a ovládají tedy český mluvený jazyk velmi dobře, navíc také do jisté míry rozumím ruskému jazyku, s jazykovou bariérou nebyl problém. Případné potencionální “nejasnosti” v českém jazyce při rozhovorech jsem v empirické části nahradila českými výrazy. Nicméně v žádném případě nešlo o jakoukoliv změnu významu výpovědí.

Rozhovory začínaly tím, že jsem dotyčnému znovu objasnila záměr mého výzkumu, poprosila jej o volné vyprávění jejich příběhu, jak se do České republiky dostali, s jakými událostmi se pojí jejich rozhodnutí, že zde zůstanou a stanou se občany ČR. Dále také jaké mají zkušenosti s administrativními úkony a jednáním na úrovni úřadů a legislativních procesů, strukturálním nastavením atd.⁷. K okruhům, které zmiňuji v teoretické části jsem se vracela spíše po skončení vyprávění než v jeho průběhu, abych nenarušila souvislosti, které chtějí dotyční sami interpretovat a reflektovat. Domnívám se, že i díky tomu se mohly objevit nové okruhy přínosné pro mé bádání.

K vhodné volbě otázek během rozhovoru mi posloužilo nastudování dokumentů legislativy ČR, aby byl pochopen kontext, za kterého proces stávání se občanem (formální) probíhal. K tomuto tématu byla taktéž dohledána literatura, která jej podrobuje kritice (viz.Sitek 2014 v teoretické

⁷ Celá struktura rozhovorů je vložena v části „Přílohy“.

části). Stejně tak pomohla literatura týkající se neformálního procesu stávání se občanem (integrace).

3.1.3 Etické zásady

Pro dodržení etických zásad sociologického výzkumu jsem účastníkům sdělila a písemně doložila, že jejich osobní informace nebudou žádným způsobem zneužity. Rozhovory byly anonymizovány a taktéž byly vypuštěny nebo nahrazeny všechny informace, které by mohly vést k identifikaci konverzačního partnera. Základem rozhovorů bylo a je čestné prohlášení o mých výzkumných, studijních záměrech. Součástí je také můj slib mlčenlivosti a písemný souhlas (konverzačního partnera) o nahrávání rozhovoru a jeho následné využití k mým čistě akademickým účelům. Taktéž bylo v souhlasu o mlčenlivosti přislíbeno, že rozhovory budou přepisovány a poslouchány výhradně mou osobou, aby byla zaručena anonymita všech zmíněných (viz. vzor slibu o mlčenlivosti v příloze). Z přepsaných rozhovorů byly vypuštěny veškeré údaje, které by mohly vést k identifikování kterékoliv konkrétní osoby o níž se hovořilo. O přepsané rozhovory má respondent v případě zájmu právo požádat a dostat je k dispozici, a to včetně kopie nahrávky rozhovoru. Hlavním předpokladem je nijak nepoškodit konverzačního partnera. (ICC/ESOMAR 2016)

Ochrana identity participantů byla ošetřena následujícím způsobem: v den rozhovoru jsem si do zápisníků poznamenala pouze první písmeno jejich jména a datum setkání pro mou vlastní orientaci (takže celá jména nejsou nikde zaznamenána). Nicméně, 3 z 9 účastníků sami reflektovali, že anonymizování být nemusí⁸.

Celý výzkum (empirická i teoretická část) se řídil etickým kodexem.

⁸ Zásady ochrany osobních údajů a etické zásady, tak jak jsou uvedeny, byly i tak dodrženy pro všechny účastníky výzkumu stejně bez výjimky.

3.1.4 Způsob analýzy dat

Pro analýzu rozhovorů je v tomto případě nejvhodnější tematická analýza. Cílem je rozklíčovat témata a oblasti, která se opakují a zachytit jejich podstatu způsobem, jak ji interpretují sami aktéři. I proto je tematická analýza vhodnou flexibilní metodou pro analýzu a rozklíčování vzorců opakovaně se objevujících napříč výpověďmi konverzačních partnerů a partnerek. Postupuje se tedy tak, že v rámci sběru dat konverzační partner popíše určité situace, vypoví příběh, případně odpoví na dané okruhy otázek a dodá situaci kontextuální význam a výzkumník následně najde opakující se témata a okruhy napříč rozhovory všech participantů/ek. Výhodou tematické analýzy je hlavně její flexibilita a vhodnost při narativním přístupu (nebo i *grounded theory*). (Braun, Clarke 2006: 5-10)

K analýze narativních rozhovorů jsem nevyužila žádného počítačového softwaru – data jsem přepsala do MS Word a následně označovala odpovídající shodná a podobná témata obsažená v jednotlivých rozhovorech.

Kódování dat probíhalo skrze poslouchání rozhovorů a pročítání jejich prepisů během kterého jsem vyznačovala témata a podtémata, která mi pomohla dojít k zodpovězení výzkumné otázky. Kódování probíhalo pomocí otevřených kódů, kdy byly vytvořeny kategorie/kódy a pod ně postupně přiřazovány jednotlivé jevy (charakteristiky) jim odpovídající (př. kód/téma sounáležitost – respondent vypovídal o pocitu domova, vycházení s Čechy/mít je rád, cítit se příjemně; nebo naopak negativní konotace nepřispívající k pocitu sounáležitosti – diskriminace, distancování od “nás”...).

Na základě takového třídění dat vyvstalo několik základních témat tvořící jádro mé práce, díky kterým jsem mohla přistoupit k jejich analýze a následné interpretaci. Témata, která se napříč rozhovory shodovala jsem následně “rozstříhala” a tematicky seskupila pro pochopení jednotlivých vztahů a vazeb, o kterých aktéři vypovídali. Příběhy, tak jak je narátoři vypráví jsou udržovány včetně kontextu, který uvádí - “rozstříháním” témat tedy není myšleno odstřížení ostatního kontextu.

3.2 Výsledky a interpretace dat

Z rozhovorů se mi podařilo díky otevřenému kódování a tematické analýze rozklíčovat následující oblasti, které jsem dále analyzovala ve vztahu k procesu stávání se občanem v kontextu České republiky:

- a) Vazby k češství
- b) Byrokracie, úřady a legislativní procesy
- c) Strukturální a institucionální nastavení
- d) Genderové rozdíly
- e) "Ti před námi"

3.2.1 Vazby k češství

Nejsilnější přímá vazba k češství byla jednoznačně identifikována a přímo pojmenována dvěma nejmladšími participanty. Právě zde je jasně patrný odkaz na důležitost souznění s hodnotami majoritní populace v neformálním procesu stávání se občanem (Dymeš in Iljuk 2011). U těchto narátorů/ek byl nejpatrnější pocit sounáležitosti odkazující na širší českou společnost, způsoby myšlení, identitu, pocit větší spokojenosti:

„Mentalita je tu jiná i když často lidi říkají opak - vidím to když jedeme na Ukrajinu. Víc se ztotožňuji s Čechy, je mi tu celkově líp.” (žena, 2 roky občankou ČR)

Tento fakt interpretuji skrze efekt nižšího věku, protože právě oni přišli jako mladí dospělí a měli tak větší prostor pro tvorbu vazeb na širší společnost. Mladí lidé oproti starším bývají společensky aktivnější, studovali zde, měli větší možnost hned po příchodu navázat kontakt s Čechy. Životní dráha stávání se občanem byla/je uskutečňována a započala v relativně nízkém věku (počátek kolem 20.roku života) a proto pro tyto jedince může být snazší integrovat se na majoritní populaci Čechů.

Pokud ale přemýšlíme o důležitosti vazeb v procesu stávání se občanem a jeho prožívání jakožto další životní dráhy, neměl by se opomíjet vliv úzkých sítí, protože jedinci nikdy nežijí izolovaně, nýbrž ve vztazích (Elder 1998). Při analýze dat vyvstalo jako velmi důležité a specifické právě téma rodiny a to u většiny z participantů.

Kromě dvou participantů, které zmiňuji výše, všichni vypověděli, že se zde, v České republice cítí doma zejména proto, že zde mají své příbuzné. Přináležení je tedy zprostředkováno pocity patření, jistoty a bezpečí, což koresponduje se zjištěními Fensterera (2004). Tyto pocity jsou silně transformovány skrze samotnou rodinu. Právě rodina tedy sloužila jako značné ulehčení během integrace těchto jedinců a je zdůrazňována ve vztahu k pocitům domova i přináležení:

„(...) já tady tomu říkám domov. Říkám, že jedu domu do Prahy a cejtím to tak, protože tu mám rodinu, manželku. (...) Taky ale říkám, že jedu domu, když jedu na návštěvu k prarodičům (tj. na Ukrajinu)” (muž, 5 let občanem ČR)

Ve většině úzké sítě tedy převažovaly nad vlivem širší české společnosti, jako tomu bylo u dvou nejmladších participantů/ek. Je zde ale možné identifikovat určitý potenciál křehkosti ve vztahu k češství, protože právě rodina je tím, co zmíněným jedincům nejčastěji vytváří vazbu Česka jako domova. Vazba domova je samotnými narátory interpretována jako velmi důležitá a může platit nejen ve vztahu k češství, ale i jiným národnostem/státním přináležení (v těchto případech přináležení k České republice i Ukrajině, jak je patrné z předchozí citace (muž, 5 let občanem ČR)).

Právě takové vícečetné přináležení do různých společností je zprostředkováno hlavně díky transnacionálním sociálním vazbám. Jak zmiňují například Glick Schiller, Basch a Blanc (1995), *„veřejné identity těchto jedinců jsou dány ve vztahu k více než jednomu národnímu státu”*. Právě tyto

jedinci se začleňují do vzorců každodenního života v nové zemi a zároveň udržují spojení a sociální vazby se zemí původu. (Glick Schiller, Basch, Blanc 1992; Glick Schiller, Basch, Blanc 1995)

Výpovědi narátorů a narátorek často zahrnovaly souhlas s pocitem "češství" – „*Cítím se být Čechem, pracuji zde, mám zde rodinu, přátele, ...*” sami reflektovali, že se zde cítí být doma. Tyto shodné znaky naplňují integrační model České republiky skrze jeho legislativní vymezení – tedy uplatnění na pracovním trhu (ekonomickou soběstačnost), interakce s majoritní populací Čechů a taktéž rodinné vazby se členy trvale žijícími na území státu. (MV ČR 2013a) Tomuto naplnění státem definovaných požadavků dle samotných participantů a participantek v převážné míře napomohl právě vliv zmiňované rodiny, která tvoří jednu z nejdůležitějších vazeb na češství u většiny z nich a poskytla určité ulehčení integračního procesu.

3.2.2 Byrokracie, úřady a legislativní procesy

V návaznosti na Drbohlava (Drbohlav in Šišková 2001) a jeho upozornění na důležitost otevřenosti státu v imigrační problematice, jsem zakomponovala do okruhů probíraných témat i vnímání procesuální stránky naplňování legislativy – tedy byrokratické procesy.

Byrokratické procesy, se kterými se nesporně musí každý žadatel o občanství potýkat ještě o něco více, než běžný (už) občan státu, taktéž hrají svou roli. Součástí legislativního získávání občanství v České republice jsou testy z jazyka a reálií (včetně dalších oblastí již dříve zmíněných), které Sitek (2014) hodnotí jako diskriminační a podporující stereotypní názory a předsudky. Nicméně, co se týká testů a legislativy jako takové, nikdo z participantů nereflektoval žádnou vnímanou diskriminaci z těchto oblastí. Legislativní proces berou pouze jako nutnou součást cesty, kterou chtějí vykonat k formálnímu získání občanství. Vidina toho, že zde chtějí zůstat, být součástí společnosti a mít právo na výhody vyplývající z formálního občanství

jsou v převaze nad tím, že je úřední vyřizování hodnocené sice jako zdlouhavé; nikoliv však formálně diskriminační.

Formálními strukturami v České republice, například právě úřední administrativou, se zabývala i Tollarová (2009), která upozorňuje na diskriminační jednání úředníků v momentě, kdy dojde k “odlišení” například na základě přízvuku. To do značné míry koresponduje s první částí výpovědi jednoho z narátorů:

„Na úřadě jednou to jo, tam paní dělala, že já asi mluvím úplně jiným jazykem a odmítala prostě, když slyšela přízvuk, ale to byl spíš nějaký její osobní problém.” (muž, 24 let občanem ČR)

Zmiňuji, že to koresponduje s Tollarovou (2009) pouze do značné míry, protože v případě mých participantů a participantek byla často tato diskriminace interpretována pouze jako fenomén na individuální úrovni, tedy jako vlastnosti konkrétních úředníků, jakožto lidí, nikoliv jako vlastnosti systému. Což je také současně patrné z druhé části ve výše uvedené citaci participanta.

Pokud tedy pohlížíme na formální české úřední procesy, jako takové (bez hodnocení konkrétních lidí, úředníků), ve zkoumaných naracích nehrály žádnou výraznou roli v jakémkoliv negativním prohlubování bariéry “my a oni”. Úřední procesy získávání občanství v České republice jsou tedy hodnoceny jako něco zdlouhavého, co se musí vyřídit, ale také samotnými konverzačními partnery/kami často stavěny do kontrastu s ukrajinskými úřady. Ukrajinské úřady (nyní již jakožto formální procesy, a to i včetně úředníků) byly participanty hodnoceny velmi negativně v mnoha oblastech, což může být také důvodem, proč je pro ně česká byrokracie o něco menší “zlo”:

„(...) *to by nikde nebylo jiný. Jsou to úřady a chtějí něco na Ukrajině, tak to radši znovu zažádám o občanství tady a vystojím si to znova.*” (žena, 13 let občankou ČR).

Narátoři a narátorky hovořili o tomto legislativním procesu jako o něčem, s čím se počítá dopředu a musí se “to vystát”, pokud o to je reálný zájem. Co se ale v tomto kontextu ukázalo jako nejvíce dominantní, bylo získání občanství jako nástroje pro zbavení se stigmatu “nečlenství”. Tedy jako minimalizaci komplikací, které se pojí s tím “být cizincem” z hlediska vyčleňování a zdůrazňování odlišnosti. O získání formálního občanství nebylo přemýšleno jako o konkrétním završení integrace, nýbrž jako o specifické byrokratické formalitě, kterou je třeba vyřídit, pokud stojím o výše zmíněné ulehčení v běžném fungování a mám reálný zájem zůstat na území státu a využívat jeho výhod i plnit své povinnosti vůči němu. Byrokratická specifika v pozadí formálních procesů, která jsou hodnocena jako diskriminační a způsobující pocit vyčlenění (Sitek 2014; Tollarová 2009) nebyla žádným z mých participantů/ek hodnocena jako negativní vlastnost nastavení systému českého státu. Negativně tedy byla hodnocena pouze byrokracie jako taková, ve smyslu “*úředního natahování*”, bez jakéhokoliv přisuzování ke konkrétně českému prostředí.

Vnímám zde značnou odlišnost mých konverzačních partnerů/ek, kteří oproti výsledkům z jiných výzkumů (srov. Tollarová 2009; Leontiyeva, Vávra 2009; Leontiyeva, Vojtíková in Hašková 2009) interpretovali opravdu minimální potíže. V tomto směru bych ale ráda upozornila na možný efekt toho, že jsem hovořila již s občany České republiky. Právě oni mohli reflektovat možný pozitivní vliv získání občanství. Lidé, kteří jsou zde déle a také déle procházejí tímto procesem se mohou snáze orientovat a naučit se fungovat v systému. Reflektují tedy situaci z pozice toho, že jsou členové.

3.2.2.1 Změna legislativy

Co se týče zhodnocení vlivu změny legislativy, který byl předpokládán v teoretické části, žádný takový rozdíl nebyl přímo artikulován. Proto jsem se rozhodla pouze pro krátkou reflexi této oblasti jako součást podkapitoly týkající se legislativních procesů. Před a po roce 2014 dráhy participantů a participantek nevykazovaly žádné podstatné rozdíly ve vnímání procesu stávání se občanem (ani na jedné z jeho úrovní). Jediné, co bylo patrné je pozitivní vnímání dvojího občanství, které je více v souladu s pocitem možnosti dvou domovů, tak jak jej také konverzační partneři/ky reflektovali. Zákon se v tomto ohledu zdá být po jeho novelizaci benevolentnější, a to zejména proto, že nepopírá, že je stejná vazba domova jedinci prožívaná i v návaznosti na jinou národnost a umožňuje jim formálně zachovat oba tyto domovy.

3.2.3 Strukturální a institucionální nastavení

V inspiraci Tollarovou (2009) jsem se taktéž pokusila dotazovat na praktické obtíže spojené s tím být cizincem na českém území, které je možné reflektovat skrze nastavení institucí a struktur. Shoda se ukázala v oblasti pracovního trhu, kdy narátoři/ky shodně vypovídali o obecně špatné situaci nově příchozích Ukrajinců na území České republiky. Na institucionálním nastavení je kritizována obecně běžná praxe zhoršených podmínek v podobě nižšího finančního ohodnocení, využívání pracovních agentur, které často zneužívají špatné situace cizince apod. Marginalizace ukrajinských pracovníků je často zdůvodněna jazykovou bariérou (Leontiyeva, Vávra 2009) a nemožností *“mít na výběr”*:

„(...) člověk jednoduše skončí pod agenturou, když se tu sotva domluví a potřebuje se nějak uživit a přežít. (...) Když neví jak to tam chodí, tak se to jednoduše využije téma ze shora.” (muž, 24 let občanem ČR)

Také není výjimkou, že migrant/ka s určitým typem vyššího vzdělání vykonává podřadnější práci i přesto, že by český občan dosáhl se stejným vzděláním na pozici vyšší. S takovou praxí má zkušenost zejména starší část respondentů a respondentek, kteří se v daném oboru stihli plně vzdělat (a případně i zaměstnání vykonávat) již na Ukrajině. Vysvětlení/”obhajoba” takových situací je opět na jazykové bariéře a také na nejistotě zaměstnavatele, že jedinec zůstane a neemigruje zpět na Ukrajinu. Z výpovědí bylo patrné značné smíření se s takovouto situací na pracovním trhu, jak také dokládá výpověď jedné z narátorek:

„(...) to ani nejde čekat, že najedu hned do takové práce jako bych dělala na Ukrajině. To tak je prostě a bylo, to ani nejde.” (žena, 7 let občankou ČR)

Klíčové bylo pro mé narátory a narátorky uznávání praxe, které bylo zdoluhavým a náročným procesem. Nicméně u 5 konverzačních partnerů/ek došlo k návratu do oboru. Takový návrat ale trval několik let a znamenal značné osobní úsilí. Během dalšího dotazování jsem zjistila, že pouze u 2 z 5 takových případů došlo k návratu do oboru již před získáním českého občanství, druhá část až v období po jeho získání. U těch, kterým bylo umožněno pracovat ve vlastním oboru relativně brzy po příchodu do České republiky (rozmezí cca do 2 let; tedy ještě před získáním občanství) si tento fakt zdůvodňují typem dané profese u které je rodilá znalost ruského jazyka výhodou, nebo minimálně není překážkou. V jednom z případů jde o učitele/ku (výuka ruského jazyka) a v druhém případě o umělecký obor. U zbylé části participantů/ek, kteří se zpět ke svému oboru zaměstnání dostali (pokud chtěli) až po získání občanství bylo značně patrné, že si tento fakt zdůvodňují právě pozitivním vlivem formálního občanství. Je zde tedy patrný vliv, který je taktéž interpretován samotným aktérem, formálního občanství na pozici těchto jedinců v dané struktuře.

V návaznosti na Kohlbacher, Mayer a Reeger (2001) jsem se taktéž dotazovala na oblast hledání bydlení z pozice cizince v českém prostředí. Nicméně žádné takové ani další formy strukturálního omezování, na základě toho, že jsou (byli) cizinci nebyly mou skupinou konverzačních partnerů reflektovány. Stejně tak konkrétně oblast bydlení a případný “neúspěch” nebyl interpretován jako výsledek toho, že jsou cizinci/Ukrajinci, ale byl vysvětlován obecným stavem bydlení, jaký v daném místě je.

3.2.4 Genderové rozdíly

Značná část respondentů reflektovala, že se v České republice k ženám imigrantkám přistupuje s větší shovívavostí a vřelostí než k mužům imigrantům. Ženy často odkazovaly na diskriminační zkušenosti spíše skrze vyprávění o některém blízkém muži než samy o sobě. Takové zkušenosti se ukázaly jako něco, co se dotklo i samotných žen, přestože se nejednalo o přímo jimi prožitou zkušenost.

V tomto kontextu bylo hlavně u žen patrné kritičtější vyjadřování se vůči skupině Čechů, kterou hodnotily jako stereotypně přistupující k mužům. Participanti ale ve většině popisují jako takto diskriminační pouze počáteční období jejich integrování (nejčastěji období prvních 5 let pobytu), které je často “obhajováno”/vysvětlováno vlivem vžitých stereotypů, jak také podobně odkazovala jedna z narátorek:

„(...) muž to měl horší, o tom si asi mysleli, že sem jde brát dělníkům práci nebo co (...).” (žena, 7 let občankou ČR)

Ve podobně genderovaném vymezení bylo také ženami odkazováno na jazykovou oblast a schopnosti domluvit se českým jazykem, kdy jedna z informátorek poznamenala:

„Bylo to dobrý, když sem se snažila česky, jo. Že bylo vidět, že umím i když sama slyšíte přízvuk. Žádný problém si myslím (...)” (žena, 5 let občankou ČR)

Přičemž v tom samém rozhovoru později žena připomněla, že její známí (muži) na tom byli o poznání hůř v momentě, kdy někteří Češi poznali na základě přízvuku, že jde o Ukrajince i přestože se nedomnívá, že by jejich čeština byla v daném období horší než její. Skrze tyto poznatky lze poznamenat, že i vliv stereotypů ve společnosti o něco více ovlivňuje muže než ženy. Je zde tedy patrný určitý potenciál, že ženy mohou mít lepší zkušenosti, protože jsou pro společnost akceptovatelnější a méně se tedy setkávají se špatnými reakcemi.

Vazby na přátele a obecně všechny úzké sítě, jsou neoddělitelně součástí každé životní dráhy a mají vliv na její hodnocení a prožívání – tedy i té životní dráhy, během které se jedinci “znovu” stávají občany. Bylo patrné, že i zkušenost, která nebyla přímo prožitá daným jedincem, ale pouze někým, ke komu má jedinec nějaký vztah, ovlivňuje a může prohloubit distancování se – ztížit neformální občanství/integraci.

Genderové oblasti procesu stávání se občanem jsem se cíleně ve své práci nevěnovala, ale během rozhovorů se ukázala jako významný faktor při vnímání diskriminace a formování hranic kdo je a není součástí. Problematice genderu ve vztahu k občanství se věnuje například Hašková (2007), která ale upozorňuje na opačný fenomén, kdy naopak ženy jsou těmi znevýhodňovanými. Konstatuje, že cizinecký status ženy marginalizuje (Hašková 2007).

3.2.5 “Ti před námi”

Toto téma vyvstalo během prvního rozhovoru s jednou z narátorek, která určitý okruh lidí pojmenovala jako “ti před námi” a mne to tak poskytlo další vhled do vnímání imigrantů. I proto jsem se v té době rozhodla zařadit ho mezi témata, ke kterým bych ráda konverzační partnery/ky nasměrovala,

pokud se jej nedotknou sami – což se ukázalo jako plodné a přispělo k poznání další dimenze, ve které moji konverzační partneři ve většině fungovali/fungují.

Pokud participanti a participantky vnímali určité distancování ze strany populace Čechů, ukázalo se, že si jej do jisté míry vysvětlují skrze “*dřívější migranty*” z Ukrajiny na českém území. Zhoršené vnímání “*současných migrantů z Ukrajiny*” je dle narátorů způsobeno špatným chováním těch předchozích, kteří zde v povědomí Čechů “zanechali” stereotypní obrazy Ukrajinců obecně:

„(...)s tím podle mě nemáme už moc společného, že si nevážili toho co tu měli a dělali akorát bordel (...) a odjeli zas” (muž, 9 let občanem ČR)

Výpovědi respondentů na toto téma odhalily, že populace současných ukrajinských imigrantů, kteří získali české občanství, sama funguje v kategorizaci “my a ti druzí”. Přičemž z jejich pohledu těmi druhými nejsou Češi, ale Ukrajinci, kteří na českém území pobývali někdy v minulosti. Další rozvinutí této dimenze je patrné z výpovědi dalšího z respondentů:

„(...) to ale byli lidi co tu ani nechtěli zůstat, nebo se nesnažili, aby mohli zůstat. To se potom nemůžeme divit, jak se na tu situaci kouká” (muž, 4 roky občanem ČR)

Patrné tedy je i to, že negativní stereotypní nahlížení je “obhajováno” kritikou těch, kteří například přišli na určitou dobu pracovat do České republiky a neucházeli se o občanství nebo povolení trvalého pobytu apod., než-li těch, kteří zde chtěli zůstat a prokazovali určitou snahu o integraci a akceptování majoritní populací. Toto vymezení se vůči “*těm před námi*”, odkazující do minulosti a částečné zapření/nezmiňování, že k tomu dochází i současně, může být výsledkem vědomí si stigmatizace migrantů z Ukrajiny, nebo obecně migrantů z východu. (Tollarová 2009). V tomto případě je

možné také odkázat na Abu El-Haj (2015), která taktéž poukazuje na důležitost země původu imigranta/imigrantky. V momentě, kdy občan státu přijde do kontaktu s cizincem a zjistí odkud pochází, dojde k zjednodušenému předčasnému zhodnocení ve formě stereotypního uvažování. To v konečném důsledku marginalizuje celou národnostní skupinu.

Takové jednání a kategorizování může být tedy určitou strategií, jak se vyčlenit oproti stereotypnímu uvažování a zároveň strategie začlenění do společnosti, tedy jako obrana proti vnímaným stereotypům skupiny, do které by jedinec potencionálně mohl spadnout. V rámci tohoto tématu většina narátorů a narátorek hovořila v kategorizaci, která je charakterističtější spíše jako dualita “my, ti lepší migranté” (která se více ztotožňuje s kategorií “my Češi”) a distancuje se od kategorie “Ukrajinců” (oproti předchozí předpokládané kategorizaci “my Ukrajinci” a “oni Češi”).

Zde je patrný posun kategorií a nejpatrnější rozptýlení hranic mezi “my Ukrajinci” a “my Češi”, na čemž může být sice pozitivně znatelný posun v integraci na symbolické rovině, ale také to může dokazovat, že jsou si sami vědomi vlivu negativní stereotypizace ze strany Čechů. A jak již bylo zmíněno, vytváření kategorizace může překrývat značnou část jejich prožité/prožívané zkušenosti a naopak reflektovat vědomí toho, že zde existují vůči ukrajinské menšině předsudky a diskriminační jednání. Kategorizace tedy může sloužit pouze jako obranný mechanismus proti stereotypnímu uvažování, které ve společnosti vnímají.

4. ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo zmapovat proces stávání se občanem a identifikovat jak (a jestli) se liší subjektivní vnímání procesu stávání se občanem od legislativní podoby tohoto procesu. Taktéž jsem se soustředila na oblasti, které jsou v tomto komplexním procesu reflektovány samotnými aktéry a s jakými problematickými situacemi se tito aktéři potýkají (ať už legislativní, nebo i sociální).

Většinová část požadavků, která je legislativně definovaná se shodovala s realitou, kterou aktéři/ky popisovali v rámci formálního i neformálního získávání občanství jako podstatnou. Jde zejména o potřebu integrace do společnosti, ekonomickou soběstačnost (uplatnění na pracovním trhu) a rodinné vazby na příslušníky státu nebo jinak trvale žijící osoby na území České republiky. Výsledky mého bádání přinesly zejména zjištění, že vztahy přináležení jsou velmi komplexní a mohou zahrnovat hned několik rovin, které ale také nemusí být zahrnuty do legislativního vymezení. Jako právě takové nové téma se ukázal například gender a jeho efekt na míru stereotypizace ukrajinských migrantů a s tím spojená úskalí při integrování.

Jak jsem již zmínila, legislativně je kladen důraz na integraci, která je dle ministerstva hodnocena skrze splnění několika kritérií a na základě toho považována za naplněnou, či nikoliv (MV ČR 2013a; MV ČR 2013b). Na této úrovni byly požadavky mými účastníky taktéž interpretovány jako naplněné, nicméně významnou roli jakožto pomoci sehrála právě jejich rodina. Potenciálem pro další bádání by se mohli stát právě ti jedinci, kteří tuto cestu stávání se občanem podnikají zcela sami a rodina jim neslouží jako jakýsi obranný či podpůrný mechanismus.

Jednou z oblastí legislativního naplňování podmínek pro získání občanství je test "češství", který je kritizován kvůli obsahujícím "skrytým" vymezením "typického čestného Čecha" (Sitek 2014). Celkově ale diskriminační tendence systému a jeho legislativních podmínek, včetně testů apod. nebyly nikým z mých účastníků a účastnicek artikulovány. Celkově bylo patrné jakési smíření se se situací a téměř nulová kritika nastavení legislativních procesů týkajících se získávání občanství.

Co se týče strukturálních a institucionálních oblastí, ukázalo se jako problematické uplatňování praxe (získané na Ukrajině) na českém trhu práce. Ani zde ovšem nebyla mými narátory/kami interpretována přímá diskriminační praxe a častým vysvětlením byl vliv nedokonalého zvládnutí jazyka. Jako pozitivní se ovšem ukázal vliv získání formálního občanství, po kterém se části účastníků/ek podařilo vrátit ke svému původnímu

zaměstnání. Žádné další strukturální ani institucionální oblasti nebyly artikulovány jako problematické.

Jako podstatné se ukázalo, že stereotypní uvažování odlišně doléhá na muže a odlišně na ženy, přičemž se ženy stávají těmi, kteří jsou společnostmi častěji akceptovatelnější. Ukázalo se to například v oblasti zvládnutí jazyka, které v praxi na každého dopadá zcela jinak (Leontiyeva, Vávra 2009; CVVM 2008). Značný vliv má přízvuku a na něj navázaná možnost rozpoznání o jakou národnost se jedná a od toho se dále odvíjející stereotypní uvažování. V tomto ohledu je taktéž možné upozornit na odlišné důsledky nejen pro muže a ženy, ale i pro jiné národnosti.

Ukázalo se, že imigranté z Ukrajiny (zastoupeni mými respondenty/kami) se sami vymezují vůči "Ukrajincům, kteří zde někdy v minulosti vybudovali špatné jméno Ukrajincům obecně". Fakt, že sami takto kategorizují může reflektovat to, že jsou si vědomi existujících stereotypů vůči ukrajinské menšině a snaží se vůči diskriminačním tendencím vymezit.

Ráda bych závěrem podotkla, že data, která jsem v rámci svého výzkumu sebrala a z nich vyvozené interpretace není možné generalizovat na celou populaci ukrajinských migrantů. Žádné z tvrzení o minimálních komplikacích mých participantů během jejich integrace v žádném případě nevyhodnocuji jako zjištění, že by se zde ukrajinská menšina neseťkávala se stereotypizací, strukturálním a institucionálním znevýhodňováním nebo diskriminačním chováním na úrovni úřadů a jejich pracovníků.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ABU EL-HAJ, Thea Renda. *Unsettled Belonging. Educating Palestinian American Youth after 9/11*. University of Chicago Press, 2015.

BRAUN, Virginia, CLARKE, Victoria. *Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology*, 2006, 3(2), 77-101.

BENGTSON, Vern L., ALLEN, Katherine R.. *The Life Course Perspective Applied to Families Over Time*. Boston: Springer Science, 2009.

CASTLES, Stephen, DAVIDSON, Alastair. *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. Routledge, 2005.

CROWLEY, John. *The Politics of Belonging: some theoretical considerations. In: The politics of belonging : migrants and minorities in contemporary Europe*. Geddes, Andrew, Favell, Adrian. Aldershot, England: Ashgate, 1999.

CVVM – *Centrum pro výzkum veřejného mínění. Postoje české veřejnosti k cizincům*. 2008 In: Leontiyeva, Yana, Vávra, Martin. *Postoje k imigrantům*. Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009.

DRBOHLAV, Dušan. In: Šišková, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21.století*. Portál, 2001, 23-30.

DYMEŠ, Pavel. Cit. In: *Identita migrantů z východní Evropy a jejich integrace v českém prostředí*. Iljuk, Boris. Hradec Králové, Gaudeamus, 2011.

ELDER, Glen H. *The Life Course as Developmental Theory*. Child Development, 1998, 69(1) 1-12.

ELDER, Glen H., SHANAHAN, Michael J., JENNING, Julia A. *Human Development in Time and Place. Ecological Settings and Processes in Developmental Systems*, 2014.

FENSTER, Tovi. *The Global City and the Holy City*. London: Pearson, 2004.

FENSTER, Tovi. *Ethnicity and citizen identity in planning and development for minority groups*. Political Geography. 1996, 15(5), 405-418.

FENSTER, Tovi, VIZEL, Ilan. "And They Lived Happily Ever After?: Some Conclusions..." In *Globalization, sense of belonging and the African community in Tel Aviv-Jaffa*. Hagar. Studies in Culture, Polity and Identities. 2006, 7(1), 7-24.

GLICK-SCHILLER, Nina, BASCH, Linda, BLANC-SZANTON, Cristina. *Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration*. In: *Towards a transnational perspective on migration: Race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*. New York: New York Academy of Sciences, 1992.

GLICK-SCHILLER, Nina, BASCH, Linda, BLANC-SZANTON, Cristina. *From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration*. *Anthropological Quarterly*, 1995, 68(1) 48-63.

HALL, Stuart. 2006 cit. In: *Belonging and the politics of belonging*. Yuval-Davis, Nira. *Patterns of Prejudice*, 2006, 40(3).

HAŠKOVÁ, Hana. *Gender a občanství v multikulturní Evropě*. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, 8(1), 56-60.

HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří. *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec*. Praha: Sociologický časopis, 2012, 48(2) 199-223.

KANDALEC, Pavel. *Naturalizace v České republice*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018.

KOHLBACHER, Josef, MAYER, Vera, REEGER, Ursula. *Integrační procesy na příkladě etnických menšin ve Vídni*. *Český lid*, 2001, 88(2) 123-164.

HOFFMANN-NOWOTNY, Urs. *Integrace – vymezení pojmů a charakteristika*. In: *Integrační procesy na příkladě etnických menšin ve Vídni*. *Český lid*, 2001, 88(2) 124-127.

KUCHAŘ, Pavel, BALEK, Petr. *Integrace cizinců. Případ Ústeckého kraje*. Nakladatelství J.E.Purkyně, 2011.

LEONTIYEVA, Yana, VÁVRA, Martin. *Postoje k imigrantům*. Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009.

LEONTIYEVA, Yana, VOJTÍKOVÁ, Michaela. *Foreigners in the Social System of the Czech Republic*. In: Hašková, Hana, Uhde, Zuzana. *Women and Social Citizenship in Czech Society: Continuity and Change*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009.

PRABHAT, Devyani. *Britishness, belonging and citizenship. Experiencing nationality law*. Bristol University Press, 2018. 123-134.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21.století*. Portál, 2001.

TOLLAROVÁ, Blanka. *Praktické potíže cizinců v ČR*. In: MigraceOnline.cz [online] 20.3.2009 [cit.21.6.2018]

TRBOLA, Robert, RÁKOCZYOVÁ, Miroslava. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR I.: Integrační politika*. Barrister&Principal, 2011.

VÁVRA, Martin. *Postoje k národnostem a etnikům. In. Postoje k imigrantům*. Vávra, Martin, Leontiyeva, Yana. Praha, Sociologický ústav, 2009, 55-74.

VÁVRA, Martin. *Nesnáze s měřením postojů*. Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006.

YUVAL-DAVIS, Nira. *Belonging and the politics of belonging. Patterns of Prejudice*, 2006, 40(3) 197-214.

Internetové zdroje:

ČSÚ, 2017. Cizinci v ČR v letech 2004-2017. [online]:

https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu

ICC, ESOMAR 2016. Mezinárodní kodex. [online]:

https://www.esomar.org/uploads/public/knowledge-and-standards/codes-and-guidelines/ICCESOMAR_Code_Czech_.pdf

MŠMT, Vyhláška č. 433/2013 Sb. *Vyhláška o prokazování znalosti českého jazyka a českých reálií pro účely udělování státního občanství České republiky*. Ze dne: 23.12.2013. [online]: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-433>

MV ČR 2013a. Zákon č. 186/2013 Sb. ze dne 1.1.2014. [online]: <https://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx>

MV ČR 2013b. Zákony č.193/1999, č.186/2013. [online]: https://www.mzv.cz/berlin/cz/viza_a_konzularni_informace/statni_obcanstvi_cr/informace_k_novemu_zakonu_o_statnim.html

SITEK, Pavel. *Ideální žadatel/ka o české státní občanství*. In: MigraceOnline.cz [online] 9.4. 2014 [cit.20.6.2018]. Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/idealni-zadatel-ka-o-ceske-statni-obcanstvi>

TOURAIN, Alain, 2013 cit. In: Sitek, Pavel. *Ideální žadatel/ka o české státní občanství*. In: MigraceOnline.cz [online] 9.4. 2014 [cit.20.6.2018]. Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/idealni-zadatel-ka-o-ceske-statni-obcanstvi>

6. PŘÍLOHY

Příloha č.1: Přehledová tabulka charakteristik konverzačních partnerů/ek dle věku a pohlaví

	20-29 let	30-39 let	40-49	50-69
muži	1	2	1	1
ženy	1	1	1	1

Příloha č.2: Přehledová tabulka charakteristik konverzačních partnerů/ek dle vzdělání

	Vyučen/a	Střední škola	Vysoká škola
muži	2	1	2
ženy	0	2	2

Příloha č.3 Struktura rozhovorů s konverzačními partnery a partnerkami

1. úvodní fáze – seznámení se záměrem výzkumu, etický kodex, případné dotazy participanta/ky
2. začátek samotného rozhovoru – požádání volné vyprávění konverzačního partnera/ky jejich příběhu (rozhodnutí o migraci do ČR, fáze před podáním žádosti, podání žádosti, okolnosti, ...)
3. okruh otázek na základě teoretické části práce:
 - a) strukturální a institucionální podmínky (situace na pracovním trhu, bytový trh, vnímané překážky, ...)
 - b) vnímání stereotypů; jazyk, ...
 - c) byrokracie, úřady, legislativní procesy
 - d) ostatní praktické obtíže v rámci integrace, praktického žití apod.
 - e) „ti před námi“ (může navázat na vnímání stereotypů)
4. další připomínky konverzačního partnera/ky (pokud jsou)
5. poděkování, možnost opětovného kontaktu.

Příloha č.4 Etický kodex – Souhlas s mlčenlivostí, vzor:

DOHODA O MLČENLIVOSTI, OCHRANĚ INFORMACÍ A ZÁKAZU JEJICH ZNEUŽITÍ

Výzkumnice: Barbora Čapková

Datum narození: 30.7.1996

Univerzita: Západočeská univerzita v Plzni

Výše uvedená výzkumnice se zavazuje k dodržení Dohody o mlčenlivosti, ochraně informací a zákazu jejich zneužití. Veškeré informace poskytnuté konverzačním partnerem/kou budou využity k čistě studijním, akademickým účelům a nebudou žádným způsobem zneužity.

Rozhovory budou se souhlasem konverzačního partnera/ky nahrávány a následně přepisovány. Přepis a poslech rozhovorů bude uskutečněn výhradně výše zmíněnou výzkumnicí, tak aby došlo k zaručení anonymity konverzačního partnera/ky. Z těchto rozhovorů budou vypuštěny/smazány veškeré informace, které by mohly vést k identifikaci jeho účastníků a případně i osob, o nichž se hovořilo.

O přepisy rozhovorů, kopie nahrávek a hotové bakalářské práce má participant/ka právo požádat a dostat je k dispozici.

Taktéž má konverzační partner/ka do vydání práce právo odstoupit od výzkumu a zažádat o smazání veškerých jeho/jejích výpovědí z výzkumu.

Podpisem se výzkumnice zavazuje k dodržování etického kodexu sociologického výzkumu. Konverzační partner/ka podpisem souhlasí s nahráváním rozhovoru a jeho využití k čistě akademickým účelům.:

.....

Barbora Čapková

.....

Konverzační partner/ka

7. RESUMÉ

My bachelor thesis is focused on the process of becoming a citizen in the Czech Republic. I focused on the subjective perspective of this process compared to its legislative form. I also tried to find common key themes of this complex process. I was especially interested in perspective of the actor who is involved in this process.

Within qualitative research were conducted nine narrative interviews with ukrainian imigrants, who have already aquired citizenship in the Czech republic. The age of these participants was between 28 to 65 years and their education and professions were diverse.

It was discovered, that the family played an important role among all respondents and was an facilitator in both ways of becoming a citizen (the integration and also the legislative process). Topics highlighted by legislation have also been interpreted as important by the actors themselves. These topics include integration into czech society, employment in a labor market and also family ties in Czech republic. Thus, in this point of view, the subjective perception and the legislative process do not differ.

When we talk about stereotypical and discriminatory behaviour in our country, my respondents themselves were operated in categorization - "Us, the good Ukrainians" and "Them, the bad ones" - who cause the stereotypical perception of Urainians in general. This fact may be a result of perceiving stereotypes in our country and a try to define themselves against someone who is badly perceived in our society.

There were also recognized some new important topics that are worth to explore. Such as gender or becoming a citizen without the presence of a family in a new country.